



# NOS

Nr 1 2015 Årgång 37

Medlemsorgan för Föreningen Natur och Samhälle i Norden



## Föreningen Natur och Samhälle i Norden (FNSiN)

FNSiN grundades år 1973

Ur föreningens stadgar:

”§2 Föreningen skall samla intresserade av natur och samhälle i Norden till allsidiga studier därav. Genom studieverksamhet, föreläsningar, exkursioner och publikationer skall Föreningen sprida kunskap om natur och samhälle med huvudinriktning på Norden. Föreningen är en religiöst och partipolitiskt obunden ideell förening.

§3 Föreningens huvudsakliga intresseområden är Danmark, Finland, Färöarna, Grönland, Island, Norge, Sverige och Åland samt områden med historisk eller annan **anknytning till länderna i Norden.**”

FNSiN samarbetar med Studieförbundet Vuxenskolan och med andra föreningar. FNSiN ingår i Förbundet för Ekoparken. Läs mer på vår hemsida [www.fnsin.nu](http://www.fnsin.nu).

Föreningens adress:  
c/o Erik Elvers  
Illerstigen 28  
170 71 Solna

Medlemsavgiften 2015  
Fullbetalande medlem 160 kr  
Ny dito efter 1/7 80 kr  
Famijemedlem 80 kr

Plusgiro: 67 01 50- 2

Medlemsavgifter och beställning av skrifter

NOS redaktion: Bente af Edholm, Erik Elvers, Soili Bisi Ström (adresser, se styrelsen), Anders Schærström

Ansvarig utgivare Anders Schærström,  
Kometvägen 49, 183 48 Täby;  
08-758 30 03; 070-693 91 28  
[anders.schaerstrom@telia.com](mailto:anders.schaerstrom@telia.com)

Material till NOS skickas till:  
[nos.fnsin@gmail.com](mailto:nos.fnsin@gmail.com)

NOS har ISSN: 0348-7970

NOS utkommer 4 ggr/år.  
Manusstopp 1 dec/mars/juni resp. sept.

Internet: [www.fnsin.nu](http://www.fnsin.nu)

e-post : [info@fnsin.nu](mailto:info@fnsin.nu)

Tryckt hos: Ordgruppen/Författares Bok-  
maskin

## FNSiN, styrelse

Ordförande  
Bente af Edholm  
Fritiofsvägen 4  
182 54 Djursholm  
08-622 55 25; 070-400 01 99  
[bente.fnsin@gmail.com](mailto:bente.fnsin@gmail.com)

Vice ordförande:  
Soili Bisi-Ström  
Fatburs Kvarngata 14  
0729 921669; 08-191252  
[bisi-strom@bredband.net](mailto:bisi-strom@bredband.net)

Sekreterare  
Camilla Berg  
Fredrikslundsvägen14  
168 34 Bromma  
08-26 25 84  
[camilla\\_berg@spray.se](mailto:camilla_berg@spray.se)

Kassör:  
Lars Innings  
Dalgårdsvägen 55  
121 33 Enskededalen  
08-7741253; 070-2962973  
[lars.innings@telia.com](mailto:lars.innings@telia.com)

### Övriga ledamöter

Nina Bohigas  
Torneågatan 33,  
164 79 Kista  
070-454 77 24  
[Nina\\_bohigas@hotmail.com](mailto:Nina_bohigas@hotmail.com)

Eric Bolander  
Sommarvägen 5  
169 31 Solna  
08- 7352085

Anders Tunevi  
Swedenborgsg. 21  
118 27 Stockholm  
08-7202267; 070-5683513  
[anders@anderstunevi.se](mailto:anders@anderstunevi.se)

Lars-Olov Wallin  
Södermannagatan 57  
116 66 Stockholm  
070-1714829  
[Lars-olov.wallin@home.se](mailto:Lars-olov.wallin@home.se)

Webbansvarig:  
Monika Kristensson  
Sickla Kanalgata 12  
120 67 Stockholm  
08-641 50 11 (b)

Kontaktperson,  
FNSiN Östergötland  
Håkan Bley  
Sköldvägen 18  
61633 Åby  
011-63169 (b) 011-191125 (a)

## Våra böcker:

|                   | normal | medlem |
|-------------------|--------|--------|
| De goda ogräsen   | 75     | 50     |
| Gotska Sandön, ny | 100    | 75     |
| Kall ökensand     | 75     | 50     |
| Spetsbergen       | 50     | 30     |
| Tyresta           | 20     | 10     |

(Porto tillkommer)

Beställ genom Erik Elvers, [e.elters@bredband.net](mailto:e.elters@bredband.net)

## Omslagsbilder:

Framsidan: Snövit, en av Arvid Björelands kor (se sidorna 5 och 7) Foto: Elisabeth Römert

Baksidan: Erik Elvers läste högt om isländska troll ur "ÞJÓÐSÖGUR"- en bok med folksagor på isländska - under Nordiska biblioteksveckan

Foto: Bente af Edholm

# Ordföranden har ordet

I höstas läste jag en text om hur Facebooks regelsystem står över svensk lag. Ett intressant domslut som klargjorde att, man måste vara medveten om att, alla bilder **som man lägger ut** på internet kan hamna på Facebook - och då ägs de av Facebook, som kan använda dem hur som helst! Gå in och läs mer på länken: <http://www.journalisten.se/kronika/hall-ett-oga-pa-facebook>

Vi i FNSiN har alltid tagit mycket foton på våra utflykter och expeditioner. Vi har haft bildvisningar och har lagt ut bilder både i medlemstidningen NOS och som bildspel på hemsidan [www.fnsin.nu](http://www.fnsin.nu) - och det har ju gått bra. Nu verkar det inte lika självklart längre. Men vi vill ju med bilderna visa var vi varit, vad vi sett och upplevt och lärt oss, och att vi har trevligt tillsammans. Fast nu får vi nog tänka oss för så att inte något eller någon på olämpligt sätt hamnar på en bild, som sen blir surfad runt på internet.

Hösten i övrigt har väl låtit tankarna vandra mot diverse refränger i barnramsor och sånger, som bl.a. ...å än slank 'en hit å än slank 'en dit å en slank 'en ner i diket, ...å vad hittar vi väl där, ja vad hittar vi där?... Ja, i dikesrenen kan man göra fynd, det vet FNSiN som har gjort publikationer om delikatesser där och om ätliga vilda växter. I framtiden lär vi även få lära oss att tillaga sådant som kanske flyger ovanför de vilda växterna - såsom insekter!

Intresset för entomofagi - det vetenskapliga ordet för insektsätande **kryper allt närmare** inpå oss, både i tiden och via restauranger med insekter på menyn. Vi i västvärlden ligger ännu lite efter i denna globala vana. Det anses ekologiskt mer hållbart, bl.a. eftersom insekters födoomvandling är mycket effektivare än däggdjurs, så det ligger i tiden att byta ut rött kött mot insekter. En europeisk studie visade att främst unga män med intresse för matvalets miljöpåverkan förväntas bli insektsätare i en snar framtid. (De kanske såg Djungelboksfilmen där Mowgli äter myror?)

En annan upptäckt på senare tid är "köttallergi" **mot rött kött. Allergin kan kopplas** till fästingbett, eftersom en kolhydrat i kött, alfa-gal, också kan finnas i fästingmagar, och tyvärr

hindras allergin då inte av att köttet upphettas/tillagas.

Apropå tillagning och hållbarhet, så var jag på en konferens om matsvinn och **datummärkning i Norden**, arrangerat av Livsmedelsverket m.fl aktörer inom livsmedelssektorn. Begreppet "limbomat" **används för mat som inte längre** går att sälja men som det inte är något fel på.

Det stora matsvinnets negativa miljöpåverkan är onödigt stor. Okunskap bland konsumenter och producenter och oklara regelsystem är några av boparna. Fyra faktorer styr; Bäst föredatum - Sista förbrukningsdag - Kvalitet - Hälsorisk. Stora mängder mat som slängs kunde istället ätits upp om medvetenheten varit större om matens höga kvalitet. Det är först när det blir fara för hälsan som märkning Sista förbrukningsdag behövs. Regelsystemet behöver ses över. Mycket större mängder livsmedel skulle istället kunna ha Bäst föredatum, **för att lagligen kunna tas om** hand av konsumenter (ofta till reducerat pris) och producenter som tillagar maten. Läs mer på länken: <http://www.norden.org/sv/nordiskaministerraadet/samarbetsministrarna-mr-sam/norden-i-fokus/norden-i-fokus-sverige/storaskillnader-i-datummerkning-i-norden>

- Och tänk att ägg är ett av världens bästa livsmedel. De svenska äggen **är unika - för att de** är salmonellafria - därför kan man äta dessa råa och använda dem råa i matlagning utan att bli sjuk!

Gott Nytt År!

önskar Bente



En näselfjäril - kan den ätas?

# Härjedalen



*Foto: Anders Stålnacke*

## Vid vägs ände i Härjedalen

Bortom Europavägarna och motorvägarna, långt från storstäderna, blir bilkartans vägmarkeringar allt tunnare och tar rentav slut någonstans bland glesa symboler för tätorter. Platser som man kanske ägnar en förströdd tanke – avkrokar, utmarker, tassemarker. Hur ser det ut där? Hur är det att bo där? Vi, en grupp från FNSiN, var där – bokstavligt talat vid vägs ände i Härjedalen. Vi såg spår av människor som levt här i århundraden och årtusenden. Vi mötte aktiva människor, viljestarka personer, som idag bevarar minnen och utvecklar något nytt. Vi kom i första hand för fornminnena, men vi fick mer: landskapet som en helhet av naturen, historien och de aktiva människorna.

### Vägen dit

På vägen till vårt egentliga mål, Ljungdalen, gör vi ett par stopp. Vi börjar exkursionen med att se på det anrika fjällhotellet i Fjällnäs. Efter att ha tittat in i det renoverade hotellet ser vi oss om i omgivningen. Här finns en nybyggd samlingslokal och hotellvärdinnan visar oss gärna. Redan utvändigt lockar arkitekturen. Invändigt möter en vacker samlingslokal för andligt, eku- meniskt och profant bruk – Aula Capella – som flera konstnärer har bidragit till. Det finns bara ett fåtal, diskreta, religiösa symboler, för här ska människor från alla religioner vara välkomna. I Tännäs naturum lär vi oss mer om fjällvärldens

terräng, djur- och växtliv, samt om hoten mot miljön. I Tännäs kyrka övar en gospelgrupp från Karlstad inför kvällens konsert; synd att vi inte kan stanna. Det börjar regna, men det hindrar oss inte från att stanna och se på den tvåtusen-åriga meteoritkratern som kallas Tor. Sedan tar vi oss på branta, gropiga vägar över det säregna, storslagna Flatruet.

### Minnen och människor

Kjell förenar sin lokalkännedom med professionella kunskaper. Han ser vad andra inte ser och han känner till platser som andra skulle köra förbi. Vår första exkursion går till samevistet Kroktjärnsvallen, men på vägen stannar vi först vid ett offerkast, dvs. ett röse vid en pilgrimsled, och en fångstgrop, sedan vid det magnifika vattenfallet Djävulshålet. Så småningom börjar vi vandra uppåt mot samevistet på fjällvidden. Solen gassar. Det är svettigt. Vi vill inte tränga oss på, men några pratar en stund med en man, som röjer sly strax utanför byn, och upptäcker en länk mellan Kroktjärnsvallen och Bryssel: arbetet betalas av EU-pengar!

Vi fortsätter till Tossåsen – där körvägen verkligen tar slut. Det mulnar efter en strålande fin dag. På återvägen stannar vi vid Tandån och på förslag av Kjell följer några av oss en liten stig genom skog och över kalhygge, till ett mäktigt vattenfall. Det är ödsligt, vackert. Bara vi tillfälliga besökare och naturens storhet. Vi rör oss i landskapet och genom årtusendena. Krankmär-

tenshögen är ett gravfält från tiden 400 f. Kr. till 400 e. Kr. Där finns också spår från stenålder och järnålder. En annan gång går vi genom lågskog, över våtmarker, på en stig som kanske funnits där sedan urminnes tider. Kjell berättar i förbigående att han hittat skärvsten från tillverkning av stenredskap på en kulle som vi passerar.

Ett av de märkligaste fornminnena är håll - målningarna vid Ruändan, i utkanten av Flatruet. De är gjorda med rödockra och kan vara så mycket som 3000 år gamla, enligt någon uppskattning rentav 4000. Inalles är det ett tjugotal figurer. Någon föreställer tydligt en älg. Andra kan vara björnar, bävvar, grisar. Några figurer påminner om människor men verkar sväva som andar. En figur är omöjlig att tyda, men ser ut som ett nät eller ett snår. Vi står där och frågar, medan andra besökare kommer och går. Är det säkert att figurerna är så gamla? Hur mycket har färgen bleknat? Varför har någon målat dem?

Fornminne efter fornminne. Minnen av människor. Kjell visar och berättar. Mitt i Ljungdalen finns några märkliga gravhögar som är omgivna av markanta kantrännor. De anses vara från yngre järnåldern. I en skogsbacke visar Kjell oss en blåsterugn. Vi ser på en varggrop som var i bruk för 150 år sedan. Vi vandrar över blöta myrar till Björnskaljetjärnen, där man kan skönja rester av vad som tycks vara en båt i det klara, grunda vattnet.

## Människorna förr och nu

Här har Kjell regelbundet hållit till sedan han var fyra år och det märks att vi kommit till en miljö där han är hemma. Han har flera bekanta här och berättar om dem som inte längre finns. En av hans vänner är getbonden Arvid Björelund sjätte generationen på samma gård. Den vänlige Arvid tar först emot på sin gård i Ljungdalens utkant, där han håller höns och två fjällkor som han själv mjölkar för hand. Vi fortsätter till ängen där Arvids 18 getter betar och vi blir kvar länge. Arvid berättar. Vi frågar och kommer - terar. Det blir ett långt samtal. Den get som bär skällan står hela tiden tätt intill Arvid och låter ingen av de andra komma i närheten. Emellanåt gör hon ett utfall och tvekar inte att ta till hornen mot någon annan get som kommer för nära.

I Skärkdalen berättar Kjell om den uppfinningsrike Långström som själv konstruerade ett elverk och en såg i forsen, långt innan resten av bygden fick elektricitet. Spår av hans gärning ligger på-

tagliga i terrängen. En av dem som nu gör sitt för att hålla bygden levande tar emot på vandrarhemmet i Ljungdalen. Den energiska och tillmötesgående Eva Gyllensvaan har helt nyligen tagit över ansvaret. Vi får klart för oss att hon har stora planer för att reparera, renovera och utveckla lokalerna.

I Ljungdalens glashytta verkar en annan eldsjäl. Philippe Sansaricq kom som flykting från Papa Docs Haiti. Här har han förverkligat en gammal dröm. Redan som barn var han fascinerad av glas och i Sverige fick han möjlighet att lära sig glaskonstnärsyrket. Tyvärr är han inte i hyttan när vi besöker den, men hans svenska fru Monica berättar utförligt om glas och glaskonst, om material och teknik..

En dag är målet Norrsäterns fåbodvall. Det är osäkert hur långt vi kan köra med bilarna och för säkerhets skull gör vi halt innan det blir för svårt. Det skadar inte att få traska lite längre längs forsen, låt vara att det är rejält varmt, riktig högsommarvärme. De första tecknen på att vi närmar oss bebyggelse är ett par barn som leker ute i forsen. Strax upptäcker vi själva fåbod - vallen – en gång arbetsplats, idag en sommar - idyll. Det är hög tid för lunch och vi picknickar alldeles intill älven. Elisabet badar. Några av oss andra nöjer oss med att svalka fötterna och stänka vatten på överkroppen. Vi fortsätter uppåt, genom skogen, över en myr. Vi vänder när marken blir för blöt. Nu behöver fler svalka sig i forsen. På återvägen går vi över fåbodvallen och kommer i trevligt samspråk med familjen på en av fåbodarna, som man kan hyra.

## Naturen och människorna

Man måste vara artig mot de stora natur kraft - erna (som muminpappan sa), och naturen visar sin makt i stort och smått. Några gånger blir vi påmind om att man måste se upp på vägarna, trots gles trafik. En gång korsar en älg vägen framför oss. Vid andra tillfällen är det renar.

En hemfärd till vandrarhemmet i kvällningen blir äventyrlig. Plötsligt utbryter ett helvetiskt åskväder. Vi skulle ha sett på en canyon, men det är inte att tänka på, när blixterna kommer allt tätare och hotfullt nära, när regnet störtar ner, blandat med stora, hårda hagelkorn. Det blir allt mörkare på den smala skogsvägen. Regnet tilltar och vi måste stanna, när det blir som att köra in i ett vattenfall. Det går inte längre att se vägen framför motorhuven. När sikten blir en aning bättre fortsätter vi sakta och försiktigt. Så

småningom när vi vandrarhemmet och säkerheten.

En annan storslagen naturkraft, geologin, kan styra över liv på kort och lång sikt. Den praktfulla Evagraven är en så kallad överspolningsränna från istidens slut som har bildats av vatten från issjöarna. En tradition berättar en samekvinnna – eller möjligen en fäbodstinta – vid namn Eva på 1600-talet körde ner i ravinen under en snöstorm utan att någonsin återfinnas.

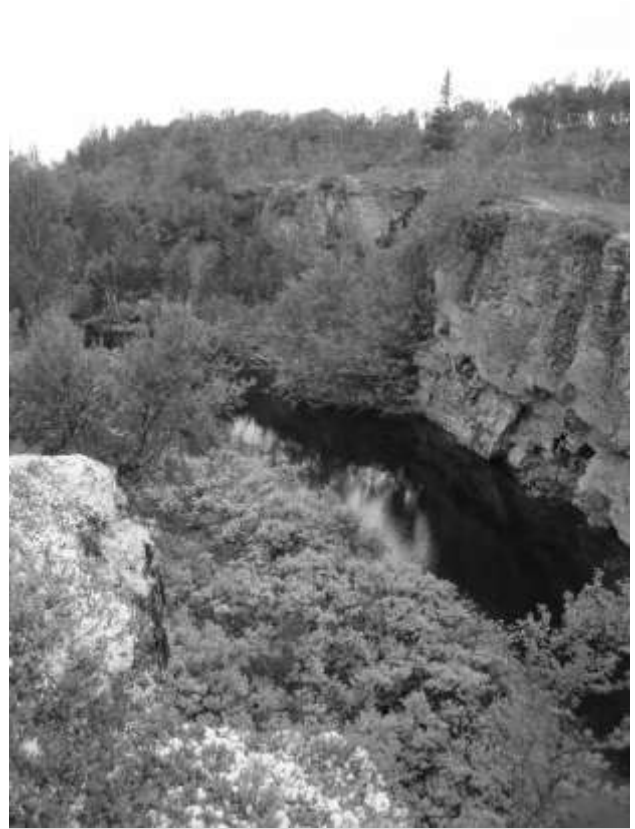
I en annan ravin, Fiskhålet, blev en grupp rödingar instängda för 9000 år sedan och har utvecklats till en särskild art, dvärgröding.

Människor påverkar naturen. En kväll kommer Lars Liljemark, viltspanare på länsstyrelsen, till vandrarhemmet och berättar för oss om projekt Fjällräv. Fjällrävarna har länge varit trängda, men i norsk-svenskt samarbete försöker man nu gynna stammen genom att ge dem mat och skjuta rödrävar som konkurrerar om livsutrymmet. Vi får se en gullig dockfilm, - i första hand avsedd för barn, men den ger en överskådlig bild av rävarnas belägenhet och projektet.



*Evagraven*

*Foto: Anders Schaerström*



*Fiskhålet.*

*Foto: Anders Schaerström*

## Avsked

Sista kvällen tillsammans börjar med rödingsupé vid Storsjöns fiskecamp. Efteråt bjuder Gunnar och Karin Sjödin på kafferep hemma hos sig. De har bjudit in sin vän Birgitta som är uppvuxen i Tossåsen och gärna berättar om hur livet var där, medan den trolska sommarfjällsskymningen faller.

Hemresedagen börjar i sol. Vi bestiger Södra Ljungdalsfjället, njuter av den hänförande utsikten, bl.a. mot Helags. Vi badar i Viksjön och uppskattar att det är 18 grader i vattnet. Vi lämnar Ljungdalens vandrarhem och skiljs åt. I Skärkdalen hjälper vi Kjell att känka bagage och en veckas förnödenheter till hans stuga. Säkert har han snart mer att berätta.

*Anders Schaerström*



*Elisabet i samspråk med en av Arvids getter  
Foto: Anders Schærström*

## Referenser och mer om Härjedalen

Bergström, Erik J., Magnusson, Gert & Raihle, Jan (1990): Härjedalen. Jämtlands läns museum.

Fjäll i förändring. Naturvårdsverket, broschyr  
Fjällräven – en hotad art i de skandinaviska fjäl-  
len. Småskrift från projektet Felles fjellrev m.fl.

Linnér, Kjell (1977) Fem järnåldersdepåer från  
Härjedalen. C-uppsats, Stencil, Stockholms Uni-  
versitet.

Linnér, Kjell (1989) Fornlämningar i fångstmiljö  
– fjällinventering i W och Z län 1986. Ingår i  
Arkeologi i Sverige 1986, RAÄ rapporter 1988:2  
(utg. 1989)

Linnér, Kjell (1989) Fornlämningar på hög nivå  
– Södra fjällvärldens fångstkultur. Ingår i Arkeo-  
logi i Sverige 1989.

STF:s årsbok 1977

Wikipedia: Torkratern

Information om *Felles fjellrev* finns förstås på nä-  
tet: <http://www.fellesfjellrev.se/>. Dockfilmen  
om fjällrävarna *Storm & Tinde* finns på Youtube,  
(<https://www.youtube.com/watch?v=YcWH-7gpRpY>)

## Härjedalen sommar 2014.

Norrland i mitt inre var än jag går  
Norrland är verkligt var än jag står  
Himmelens skiftningar skogens likaså  
En dag med alla väder är så spännande då  
Är det helt tyst eller porlar bäcken  
Råmar kon eller susar fågelsträcken  
Är jag borta eller är jag hemma  
Ingenting av detta kan jag någonsin glömma  
Inte bonden Arvid i 6e generationen  
Inte hans fjällkor som husdjur på gården  
Inte hans getter i skog och på äng  
Allt fick han klara utan piga och dräng

Glasblåsaren kom ifrån fjärran land  
Vi badade i bäcken med stenig strand  
Och även på ställen med fin sand  
Vi minns svampen utan mask i foten  
Och björken med den slingrande roten  
Särskilt Nordsättern vid fjällets fot  
Resa dit igen har vi ingenting emot

Jag minns färgerna, all smak, all känsl  
Allt utrymme och ingen trängsel  
När jag lyssnar hör jag tystnaden  
När jag blundar kan jag känna den  
När jag stryker med min hand över sten med  
mossa  
Kan jag tydligt känna kroppens frossa

Hur kan något så vackert finnas till  
Som vi i minnet plockar fram närhelst vi vill  
Allt som vi sett ger Kjell Linnér rätt  
Härjedalen är fantastiskt!

*Elisabet Römert  
Bengt Nilsson*

Fler bilder från förra sommarens föreningsresor  
till Härjedalen och Lappland kommer att finnas  
på föreningens nätplats ([www.fnsin.nu](http://www.fnsin.nu)), liksom  
allt mer annan dokumentation från våra upp-  
täcktsfärder i när och fjärran.

## UTSIKT / INSIKT

Har  
 hela vägen i kroppen,  
 meandrar in mot mitt inre  
 Obehindrat  
 rör sig  
 renar över fjället  
 långsamt  
 eller snabbt  
 Emellanåt fångar  
 (sekundsnavt)  
 deras blickar  
 även oss  
 fast vi tror  
 att det är de  
 som är motivet  
 för vårt kameraöga  
 Då det i själva verket  
 är spegelbilden av oss själva  
 som kastas tillbaka  
 i deras stora blanka ögon  
 Trots att vi  
 (för en gångs skull)  
 ges chansen att  
 om inte förr  
 upptäcka  
 vår beskurna frihet  
 En frihet  
 som samerna  
 tvingats inhägnat  
 för att få ha ifred  
 Inte ens då  
 när deras budbärare  
 visar oss vägen  
 inser vi  
 vad de vill:  
 Värna ditt inre!  
 Låt det inte  
 raderas ut  
 eller invaderas  
 av oväsentligheter  
 Fortsätt att  
 andas lugnt  
 och  
 utifrån dig själv  
 leta nya stigar

*Sara Mariasdotter*

Tack Kjell, för att du så generöst delat med dig av dina smultronställen i Ljungdalen!



*Foto: Sara Marisdotter*



# Lapplandsresan

## Kärkevagge

Kärkevagge – Stendalen – är en dalgång i nord-sydlig riktning belägen ungefär 15 km öster om Riksgränsen mellan bergen Kärketjärrå och Vassitjåkka söder om Vassijaure station i Kiruna kommun.

Det som skiljer Kärkevagge från övriga fjälldalar är de många och delvis mycket stora stenblock som ligger utspridda över dalbotten. Storleken på blocken är mycket varierande. Somliga är stora som flervåningshus. Dom har dels transporterats dit av inlandsisen men många tros komma från bergas söder om Kärkevagge.

Själva dalen är otroligt vacker med sina grönskande ängar, gräshedar och blockansamlingar. Särskilt slutningen i början av dalen lär vara rikblommig med många sorters växter bl.a. fjällkvanne och purpurbräcka. Dock var vi väl tidigt ute – veckan efter midsommar – för att få uppleva denna blomsterprakt.

Dalen är ca sex kilometer lång. I söder slutar den tvärt med en brant bergvägg mot det fjäll som avskiljer Kärkevagge från Gorsabahta. Nedanför bergväggen längst in i dalen ligger sjön Rissajau-

re – Trollsjön – uppdämd av en massiv vall av stenblock. Sjön anses ha Sveriges största siktdjup då det går att se ända ner till dess botten på ca 34 meters djup! När vi var där låg dessvärre isen kvar på sjön men även detta var en mycket vacker syn. Trollsjöns is skimrade i solskenet likt en stor opal! En underbar vy medan vi åt vår medhavda matsäck!

För övrigt fanns en hel del snölegor kvar när vi besökte Kärkevagge. Det bidrog ytterligare till upplevelsen att emellanåt plumsa ner i snö ända upp till axelhöjd! Vi hade för övrigt tur med väderet och kunde njuta av strålande sol från en klarblå himmel.

Vi deltog i en guidad tur från Abisko turiststation till Kärkevagge – sannolikt en av de mest mystiska och vackra platser den svenska fjällvärlden kan erbjuda. Det är inte möjligt att i ord till fullo beskriva denna mäktiga, trolska och underköna naturupplevelse! Man kan bara rekommendera alla som inte redan varit där att besöka denna för oss sörlänningar exotiska del av vårt land!

*Anita Larsson*

## Brittas pensionat

På hemvägen besökte vi Brittas Pensionat i Harads för att äta lunch. Pensionatet ligger alldeles intill riksväg 97 mittemellan Luleå och Jokkmokk vid infarten till Harads by om man kommer söderifrån. Här kan man bo och äta i en hemtrevlig miljö från 30 till 50-tal med vy över älven och skogen runt knuten.

Att bo på Brittas Pensionat är en resa i tiden. Pensionatet som är kulturskyddat har originaltapeter från 50-talet i flera rum. Varje rum har sin egen känsla. Pensionatet har 9 rum med plats för totalt 16 bäddar. Brittas Pensionat erbjuder även boende i trädkoja och trädhotell - Treehotel— med 6 st trädrum med hotell -standard. Idén till Tree Hotel kom i kölvattnet efter filmen **"Trädälskaren"** av Jonas Selberg Augustsén. Den spelades in i skogarna några kilometer från Brittas Pensionat. Alla i Harads såg filmen när den premiärvisades i byn.

Filosofiska frågeställningar om den moderna människans behov av att komma närmare naturen och sig själv träffade alla, även Britta. Hon kontaktade Jonas och bad att få hyra ut hans trädkoja till sina pensionatgäster som sökte något annorlunda. Det fick hon. När det gått ett år började tanken på att utöka verksamheten spira. I december 2010 öppnade den femte trädkojan, ett svävande UFO högt upp i tallkronorna. Visionen är att 24 trädkojor ska stå klara 2015. Filosofin handlar om att inte stressa fram utvecklingen, att låta verksamheten växa organiskt i lugn takt.

Lunchen var utsökt hemlagad och god och Britta en genuint varm och älskvärd värdinna och en sann entreprenör! Vid nästa norrlandsresa siktar jag på att få bo i trädkojan som liknar ett svävande UFO!

*Anita Larsson*

## Ordet feðgar

Det färöiska ordet feðgar, som på svenska betyder far och son/söner (faðir og sonur/synir), har gamla nordiska rötter. Den feminina motsvarigheten mœðgur betyder mor och dotter/döttrar (móðir og dóttir/døtur).

I isländskan finns orden feðgar för far och son, feðgin för far och dotter

alternativt föräldrar, mæðgin för mor och son och mæðgur för mor och dotter.

De norska motsvarigheterna fegge och megge har idag fått en förskjutning i betydelsen och megge används nedsättande för ”storvokst kvinna, myndig maktglad kvinna” och fegge för ”gubbe, fyr”.

I Sverige har motsvarande benämningar också varit i bruk tidigare. Bevis finns på runstenar! Om det berättar Maria Bylin, språkvårdare på Språkrådet, som svarar på frågor via Språktidningen:

*Ur Lena Petersons runordlista:*

*mœðguR = mor och dotter/döttrar (Sö 60)*

*fæðrgaR = far och son/söner (på flera upplandsstenar, bland andra U 1139 och U 1161)*

*Det finns också i fornsvenska; de exempel som tas upp i K. F. Söderwall är äldre fornsvenska.*

(Språkvetenskapsman Knut Fredrik Söderwall, Ordbok öfver svenska medeltidsspråket 1-2, Lund 1884-1918.)

På den runsten, som nämns ovan, som har Runverkets beteckning Sö 60 och står på Husby gård i Husby-Oppunda i Södermanland kan man läsa att tre kvinnor med släktband (mupkuR) reste stenen ”efter Sven, sin fader, och efter Gudfast, sin broder”.

På Färöarna lever ordet feðgar. En färöisk bokklassiker av Heðin Brú heter Feðgar á ferð och tidigare fanns en herrklädesaffär i Tórshavn som hette just Feðgar.

Feðgar á ferð kom ut på Färöarna 1940. Boken är översatt till svenska av Birgitta Hylín och har givits ut två gånger. På svenska fick den titeln Fattigmans heder. Den senaste upplagan utkom 1992, Birgitta Hylín/Garmat Service AB, Stockholm. Författaren Heðin Brú (1901-1987) har skrivit ett förord till den svenska utgåvan. Den är rikt illustrerad av allkonstnären William Heinesen (1900-1991).

*Gunnel Wallén*



*Runstenen vid Husby Gård (Sö 60, i parken bakom gården) Foto: Erik Elvers*

## Hur gick det?

### Cykelutställning

Fem medlemmar besökte en fredagseftermiddag tillsammans den mycket sevärda utställningen Cykel på Arkitektur- och designcentrum, med många föremål, bilder och filmer. Den tog upp cykelns historia, från tidiga sparkcyklar via höghjulingar till plastcykeln Itera (kring 1980) och dagens elektriska cyklar. Tänkvärt var att en standardcykel för drygt 100 år sedan kostade en pigas årslön. Men utställningen visade också hur stadsplaneringen under efterkrigstiden prioriterade biler och hur olika städer, t ex Köpenhamn och Amsterdam, sedan kommit på bättre tankar. I Guatemala har man efter ett långvarigt inbördeskrig kommit på hur cyklar kan också byggas om till trampdrivna maskiner, t ex för att mala ner majs, i återuppbyggnaden av landet. Det kan inskjutas att Ingegerd Hosinsky sett en motsvarande lösning på la Palma där en dam utan tvättmaskin byggt om en gammal cykel, så de trampar tvätten ren. Det fanns mycket intressant och tänkvärt, som att 25 % av varutransporterna i Stockholm (50 % av de lätta) skulle kunna ske med cykel och nytt för mig var att

Domänverket under de två årtiondena före andra världskriget anlade mer än 150 mil cykelstigar - med noggranna föreskrifter om bredd och maximal lutning - i Norrland för att flottare och skogsarbetare lättare skulle kunna ta sig till och från sina arbeten.

*Erik Elvers*

## Havtornsplockning

Fem personer sugna på att plocka bär möttes i Bergshamra för vidare färd i bil till Grisslehamn. Solen sken och humöret var på topp! Men var fanns bären? De vackert orangefärgade bären brukar synas på långt håll när man närmar sig buskarna vid strandkanten. Vi sökte med stort besvär bland taggar och snår. Efter två timmar hade jag fått ihop en 1/2 dl bär. Det hade då hunnit bli dags för medhavd lunch, som avåts i solen med vacker utsikt över Ålands hav. Havet hade dessförinnan lockat Erik och Anders till ett dopp i det tolvgradiga vattnet. Vid lunchen övervägde vi om det var lönt att fortsätta bär - letandet eller om vi skulle åka hem. Vi enades om att fara hem efter att ha besökt fiskaffären. Trevlig samvaro och goda samtal övervägde det tomma skramlandet i min burk!

*Gunnel Wallén*

## Mossor och lavar

Det var en mycket behaglig, mild och stilla, höstdag. Så småningom bröt också solen igenom. ”Passa på att andas”, sa Elisabet, i den friska skogsluften. Vi följde Sture Normark under fem timmar i Sätunaskogen, som han känner sedan barnsben, där han vet på vilka stammar och hållar han ska hitta olika mossor och lavar, också mindre vanliga arter, såsom granlav. Det blev en vandring som öppnade en okänd värld. Med alla varianter noterade jag bortåt tjugo mossarter och nästan lika många lavararter, som jag nu ska försöka att repetera ...

Vid lunchrasten överraskade Sture med att bjuda på hembakta, nybakta lavbullar, tillverkade på Islandslav. Till det goda brödet fick vi en historisk kommentar om Islandslavens betydelse som kosttillskott under nödår.

På köpet fick vi en initierad genomgång av skogsbruk, skogsvård och markkonflikter.

Vi var fem deltagare. Ni, som inte var med och ännu inte vet allt om mossor och lavar, passa gärna på, ifall vi skulle göra en repris.

*Anders Schærström*



*Intresserade FNSiN-besökare på cykelutställningen.  
Foto Björn Setterberg*

## Konsten i Årsta

Åtta personer deltog i vandringen i Årsta i allt bättre väder, en nionde gick på egen hand men vi stötte på varandra vid den avslutande picknicken nära Årstaviken. Vandringen gick från Årstaberg, genom bebyggelsen från framför allt 50-talet med åtskillig offentlig konst, förbi Årsta torg upp till det ringformade huset på Orrfjärdsgränd. Där finns bronsskulpturen *Madeleine de Poitou* (som gör ett långt mer levande intryck än stengötsskulpturen *Melodi*, likaså föreställande en kvinna, i Snigelparken). Annars var det kanske *Elefanten vid Årstavägen 96* som väckte de varmaste känslorna, väl på sin tappade snabel. Vi noterade också att i bronsgruppen *S Iljan och hans kamrater* nära Siljansvägen hade alla kamraterna försvunnit, den glada fisken S Iljan stod ensam kvar.

*Erik Elvers*

## Isländska troll

I anslutning till nordiska biblioteksveckans tema ”Troll i Norden” läste Erik Elvers några valda isländska sagor inför en liten, men hängiven, publik på Bergshamra bibliotek. Låt oss hoppas att det kan bli en tradition! (Se baksidan av denna NOS.)

*Anders Schærström*



*"Åfrid lät efter Svarthövde och efter Igulfast, sina söner och efter Åsgöt" står det ristat på stenhällen vid Edeby.  
Foto: Claes Göran Ström*

## Höstvandring på Lovö 16 november

20 personer mötte upp vandringsledaren Erik vid Drottningholm, men efter ett tag hade vi delats i mindre grupper som gick i olika takt och olika långt..

Fornstigen på Lovön är en 18 km lång, välmarkerad slinga. Terrängen är kuperad, och man passerar flera vackra skogspartier.

Sevärdheterna består av, som namnet antyder, gravrösen och -fält, en fornborg, en runristning på en berghäll samt gamla torp och mangårdsbyggnader från 1700-1800-talen. Den modernaste sevärdheten är repliken av Ralph Erskines lilla bostadshus, Lådan, som står i en skogsbacke nära Rörby gård.

Det var var en mild höstdag med vackra färger och till och med någon blommande blåklocka. Dagens höjdpunkt ägde rum vid en hästhage där två älgar såg ut att leka arga leken med några hästar medan ett halvdussin rådjur förundrat tittade på.

*Soili Bisi-Ström*

## Svenskbyborna

Det var mycket fullsatt den 6 dec när Sofia Hoas berättade om Gammalsvenskbyför oss, Föreningen Norden och Studieförbundet Vuxen skolan.

Sofia, som en del av känner sedan hon var lägervärdinna på Gotska Sandön, är ättling till några av dem som flyttade från Gammalsvenskby till Sverige 1929 och ordförande i Svenskbyborna. Se gärna dess hemsida [http://wp.svenskbyborna.se/!](http://wp.svenskbyborna.se/)

Vi var drygt 50 åhörare, varav ca 15 FNSiN-medlemmar, som fick en livfull, kunnig och engagerad skildring av hur samhället i södra Ukraina uppkommit i slutet av 1700-talet och de strapatser som många av invånarna genomlevt särskilt under Stalintiden. Men också om den optimism som nu finns, trots det inte avlägsna kriget, och om hur svenskan hålls vid liv.

Ett värdigt sista möte i Föreningen Nordens lokaler innan ombyggnaden av huset snart börjar.

*Erik Elvers*

# Program

## NORDISK FÖRSVARSPOLITIK I FRAMTIDEN

Torsdag den 29 januari, kl 18

Adress: Studieförbundet Vuxenskolan, Hantverkargatan 12

Det blev inget av med den nordiska försvarsunion som planerades efter andra världskriget. Nordens länder valde skilda lösningar. Men vad händer nu? Det nordiska samarbetet har fördjupats genom Nordefco. Materielinköp och övningar samordnas. Vi har fått Partnerskap för fred men också visst utbyte med Nato. Stoltenbergrapporten (2009) föreslog närmare militärt samarbete i Norden men påpekade också att hoten mot samhället numera inte enbart är militära. Klimatförändringen gör Arktis blir allt mer tillgängligt och strategiskt betydelsefullt. Övervakningen av Island har Norge övertagit sedan USA tagit hem sina trupper. Sverige är alltså alliansfritt, men har gjort en solidaritetsdeklaration mot Baltikum. Vart är Norden på väg?

Magnus Christiansson är doktorand och lärare på Försvarshögskolan med Norden som specialitet.

Avgift 50 kr (inkl. kaffe m.m.) Föranmälan till Anders Schærström, 070 693 91 28;

anders.schaerstrom@telia.com.

Samarrangemang för FNSiN och Föreningen Nordens Stockholmsavdelning .

## TERMINOLOGICENTRUM TNC

### (Studiebesök)

Onsdag den 4 februari, kl. 17 (OBS! Tiden)

Adress: Västra vägen 7 B, Solna. T-bana till Solna Centrum.

Terminologicentrum (TNC) är kanske inte så känt för allmänheten, men organisationen blev aktuell nyligen då statsbidraget i princip försvann i budgetpropositionen. Svenska Akademien och många andra organisationer protesterade.

Väldefinierade begrepp och entydiga facktermer är viktiga i ett avancerat samhälle, som är beroende av tydlig kommunikation, inte minst på områden i snabb utveckling, såsom IT och livsvetenskaper, liksom i vården. Ett redskap för tydlighet är Rikstermbanken som bygger på ett stort antal fackordlistor. I den kan man finna

definitioner och även termer på Sveriges nationella minoritetsspråk, engelska, finlandssvenska m.fl. Professionella översättare och journalister, men också andra språkintresserade, använder TNC:s tjänster. TNC samarbetar med andra språkvårdande organisationer i Sverige, övriga Norden och andra europeiska länder. 2015 är det åter dags för den nordiska terminologikonferensen Nordterm som ordnas vartannat år. Under studiebesöket får vi höra om TNCs historia och nuvarande uppdrag. Vi får se arkivet och biblioteket, liksom Rikstermbanken. Det blir utblickar och jämförelser med andra nordiska länder och information om det nordiska samarbetet inom Nordterm.

Begränsat utrymme. Föranmälan några dagar i förväg till Anders Schærström, 070 693 91 28; anders.schaerstrom@telia.com.

Samarrangemang för FNSiN och Föreningen Nordens Stockholmsavdelning.

## GENEALOGISKA FÖRENINGEN

### (Studiebesök)

Onsdagen den 11 februari klockan 18

Adress: Anderstorpsvägen 16, Solna. T-bana till Huvudsta.

Man behöver inte planera att börja söka sina egna anor för att få utbyte av det här besöket. Genealogiska föreningen är landets största bibliotek för släktforskare och har unika samlingar av släktutredningar, men också mycket av allmänhistoriskt intresse – hembygdsböcker, ortshistoria, yrkesmatriklar, porträttgallerier med mera. Föreningen har samlat dokumentation under årtal, långt före datorerna. Här finns foton, bandupptagningar, brev, ritningar, kartor och släkttavlor du aldrig skådat! Visningen tar ca en timme. Sedan kan vi få botanisera i samlingarna till kl 20.

Avgift: (högst) 50 kr/person.

Anmäl dig till Anders Schærström, 070 693 91 28; anders.schaerstrom@telia.com

De tre ovanstående programpunkterna är samarrangemang med Studieförbundet Vuxenskolan..

## DEN STORA SKOGSBRANDEN— geografiska perspektiv på samhällets sårbarhet

Tisdag den 10 mars kl 18.30. Geovetarhuset, Stockholms universitet (sal meddelas senare)  
När den stora skogsbranden i Västmanland sommaren 2014 hade pågått ett par dygn insåg geografen Anders Fridfeldt att bekämpningen skulle bli extremt svår. Han ställde sig då till förfogande med sina professionella kunskaper om terräng, fjärranalys och GIS-teknik. I kontakt med staben fick han en nära inblick i svårigheterna med brandens förlopp, följder och bekämpning. Han berättar till sina egna bilder om erfarenheter som borde bli till nytta för beredskap inför framtida risker.  
Samarrangemang mellan FNSiN, Geografilärarnas Förening och Studieförbundet Vuxenskolan  
Kontakt: Anders Schærström 070 693 9128, 08-758 3003, anders.schaerstrom(a)telia.com.

## VÅRMÖTE

Måndag 16 mars kl 18.00.  
Hantverkargatan 12, Sthlm (Studieförbundet Vuxenskolan)

Medlemmarna i Föreningen Natur och Samhälle i Norden kallas härmed till ordinarie medlemsmöte på ovan angivna tid och plats.

## Dagordning

1. Val av mötesordförande, sekreterare och två justerare.
2. Fastställande av röstlängd.
3. Mötets behöriga utlysande.
4. Fastställande av dagordningen.
5. Protokoll från höstmötet.
6. Verksamhetsberättelse för 2014.
7. Resultat- och balansräkning för 2014.
8. Revisionsberättelse
9. Fastställande av balansräkning för 2014.
10. Fråga om ansvarsfrihet för 2014 styrelse.
11. Motioner (skall vara styrelsen tillhanda senast tre veckor före vårmötet)
12. Fyllnadsval till funktionärsposter.
13. Information om samarbete med andra föreningar.
14. Övriga frågor

Efter mötet: bilder och berättelser från förra sommarens resor till Lappland och Härjedalen. Kaffe, te och smörgåsar serveras. \*\*\*

## EN INBLICK I KONSTFÄLTET MELLAN FINLAND OCH SVERIGE

Onsdag 18 mars kl 19.00  
Hantverkargatan 12 (Vuxenskolan,)

Hur får unga finländska samtidskonstnärer utställningsmöjligheter på museer och konsthallar i Sverige? Det har FNSiN-medlemmen Outi Tuomaala undersökt genom att intervjua finländska konstnärer Tommi Toija, Liisa Lounila och Pilvi Takala samt svenska museichefer och curatörer på Eskilstuna konstmuseum, Marabouparken och Bonniers Konsthall. Detta resulterade i en c-uppsats i konstvetenskap vid Stockholms universitet 2014. Outi delar med sig av sitt undersökningsresultat och berättar om samtidskonstens internationalisering i Finland och Sverige. Alla konstintresserade är varmt välkomna! Samarrangemang med Föreningen Nordens Stockholmsavdelning och Studieförbundet Vuxenskolan.

## SKIDÅKNING

Någon gång under vintern ...

Hur det kommer att bli med snö i närområdet vet vi sannerligen inte när den här notisen kommer till. Därför kan vi inte ange ett särskilt datum i programmet. Huvudspåret är i alla fall att åka när tillfälle ges på lördagar och söndagar och tar vara på den ljusa delen av dagen ute i skidspåren – vi tar förstås med något att äta och dricka ute i snön. Eventuellt tar vi något mer ”after ski” – det bestämmer vi efter omständigheterna.

Hör av dig till någon av oss om du känner dig lockad, så försöker vi samordna oss när föret är gott. Anders Schærström 08-758 30 03  
[anders.schaerstrom@telia.com](mailto:anders.schaerstrom@telia.com), Unn Hellsten, 08-6002642 [unn.hellsten@kb.se](mailto:unn.hellsten@kb.se) (a), [unn.hellsten@telia.com](mailto:unn.hellsten@telia.com) (b)

## BESÖK PÅ COSMONOVA

någon kväll i februari  
Vi har då och då sett filmer på Cosmonova i Naturhistoriska Riksmuseet. När detta skrivs, i mitten av november, visas bl a  
*En resa bland korallreven* - Om vikten av att leva i balans med haven på vår planet.  
*Galapagos 3D* - En magisk värld, ett paradisiolikt allt annat.

*Istidens jättar* - Upplev en tid när mammutar och andra giganter regerade över norra halvklotet.

Alla filmerna visas "tills vidare", dvs jag kan inte garantera att de alltså går om ett par månader. Om du är intresserad av ett besök på Cosmonova i februari, skicka mig en rad (e.elvers[a]bredband.net) senast 25 januari och säg om det är någon/några filmer eller kvällar du föredrar så försöker jag samordna ett besök. Gå gärna även in på <http://www.nrm.se/besokmuseet/cosmonova.64.html> och se om det är någon annan film du är intresserad av. *Erik Elvers*

## VÅRENS OGRÄS 2015

Förra året försökte vi, på ett ganska oorganiserat sätt, bekanta oss med ätliga vilda växter. Det ledde till att vi som deltog, mer eller mindre, tog till oss någon ny kunskap och utväxlade några recept. När det våras igen skulle vi kunna göra ett nytt försök. Det gäller att komma igång snart efter snösmältningen. Ingegerd Hosinsky ger oss råd på distans. Om du är intresserad av att leta och lära mer om ätligt ogräs, hör snarast av dig till mig. Anders Schærström 08-758 30 03 [anders.schaerstrom@elia.com](mailto:anders.schaerstrom@elia.com).

## GOTSKA SANDÖN

Som väl alla medlemmar vet har FNSiN besökt Gotska Sandön varje vår sedan slutet av 1970-talet. Ibland har vi även gjort en resa senare under sommaren. Inför våren har vi mött två problem. Dels är det ont om långhelger, dels har ett nytt företag övertagit bokningen och planerar ingen ditresa förrän den 20 maj, vilket betyder ett par vardagar och inte är så bra om man vill vara på ön några dagar.

I skrivande stund undersöker vi möjligheterna att tillsammans med andra föreningar förmå arrangören att göra en extra tur vid himmelfärds-helgen (13-20 maj). Vi överväger också att resa över ett förlängt veckoslut sent i maj eller början av juni eller någon gång under sommaren. Vi kommer så snart som möjligt att skicka ut information via e-post. Den som skulle vilja resa med och har synpunkter på valet av tid må gärna höra av sig snarast till Erik Elvers: e.elvers[a]bredband.net; 08-85 84 88, 0738-526399 eller Anders Schaerström: anders.schaerstrom[at]telia.com; 08-758 30 03; 070 693 91 28.

## LANDSKAPSRESA 2015?

Intresse finns för en landskapsresa till sommaren, där Östergötland ligger bra till som mål. Åtskilligt finns att se i detta landskap - Vadstena, Rökstenen (och andra runstenar), Bergs slussar i Göta kanal, Stegeborg, industrilandskapet i Norrköping, Linköping, Arkösund, Alvastra, Omberg... Listan kan göras mycket längre! Själv siktar jag på cykling i Balticum och blir den av hinner jag inte även landskapsresa, så jag frågar om någon annan vill hålla i ett upptäckande av Östergötland. Hör i så fall av dig till någon i styrelsen. Erik Elvers

## CYKLING I BALTICUM

Juni 2015

Huvudspåret för den tänkta cyklingen i Balticum är veckan före eller efter midsommar i Lettland (**färja t/fr Riga**) med egen eller i Riga hyrd cykel. Flera har anmält intresse för resan men med olika önskemål om upplägg. Min tanke är cykling i lugn takt 5-7 mil/dag (3-5 timmar) Riga - Slitere nationalpark vid Rigabukten. Jag bedömer att det ger mycket tid för att stanna och se på sevärdheter förutom det vi ser från cykelsadeln. Andra önskemål är kortare turer, sannolikt med Riga som bas, eller vistelse i Riga utan cykling. Inget hindrar att alla reser tillsammans t/fr Riga och att vi sedan delar oss i olika grupper efter tycke och smak. De som vill delta i resan med något av dessa upplägg eller något helt annat höre av sig till Erik Elvers, e-måle [e.elvers@bredband.net](mailto:e.elvers@bredband.net) eller tfn 0738-526399.

## NOS tipsar

### MARIEHAMNS LITTERATURDAGAR 20 – 22 mars

Föreningen Nordens Stockholmsavdelning har förhandlat fram ett paketarrangemang i anslutning till de årliga litteraturdagarna. Resa T/R med Viking Line från Stockholm, hotell i Mariehamn, utfärd till Smakbyn (inklusive lunch), litterär middag, entré till litteraturdagarna m.m. Varje deltagare faktureras för sig av Ålands Turist & Konferens. Frågor kan ställas till Barbro Graeffe i Föreningen Norden, [barbrograeffe@yahoo.se](mailto:barbrograeffe@yahoo.se); 073 810 80 93.

